

De wereld voor en sinds Covid

Signalering van: Independent Monitoring Boards, National Annual Report 2020-21^[1]

E. Rodermond, datum 11-01-2022

In november 2021 gingen meerdere afdelingen van Justitieel Complex Zaanstad in quarantaine na de ontdekking van tientallen coronabesmettingen onder gedetineerden en personeel. Sommige gedetineerden moesten zelfs in 'celquarantaine'. Een maand later ging een van de vleugels van het Britse HMP Durham in *lockdown* wegens een toenemend aantal besmettingen, maar, zo werd bericht, gedetineerden behielden de mogelijkheid 'tot sporten en douchen'.^[3] Zomaar twee voorbeelden van de sporen die de coronapandemie wereldwijd achterlaat in het penitentiaire systeem. Tegelijkertijd rijst de vraag of die sporen eigenlijk wel (volledig) op het conto van de pandemie kunnen worden geschreven.

Het hier gesignaleerde *National Annual Report 2020-21* illustreert dat de pandemie soms weliswaar tot nieuwe problemen of uitdagingen leidt, maar veel vaker hardnekkige onderliggende problemen blootlegt of verergert. Het betreft een samenvatting van tussen april 2020 en april 2021 gepubliceerde verslagen van Independent Monitoring Boards (IMBs) van penitentiaire inrichtingen in Engeland en Wales – het Britse equivalent van de Commissies van toezicht.^[4] Het rapport leunt tevens op meer recente updates vanuit de afzonderlijke IMBs. Hiermee verschaft het inzicht in twee verschillende tijdsperiodes, in de inleiding aangeduid als: 'de wereld voor Covid en de wereld sinds Covid'. Een van de belangrijkste conclusies wordt in de inleiding al weggegeven, waar de nationaal voorzitter schrijft: "many of the issues identified in the pre-Covid period of this report did not go away: they simply went into cold storage for the duration".

De in die koelkast gestalde problemen worden vervolgens besproken, waarbij vijf grote thema's centraal staan: personele kwesties, veiligheid in de inrichtingen, eerlijke en humane behandeling, gezondheid en welbevinden en (de voorbereiding op) rehabilitatie ('progression and resettlement'). Daarbij wordt steeds eerst de situatie voorafgaand aan de coronapandemie geschetst, waarna wordt ingegaan op meer recente bevindingen. Een terugkerend stramen is daarbij: als er voor de pandemie verbeteringen waren ingezet, dan zijn die door de pandemie grotendeels tenietgedaan.

Geconstateerd wordt allereerst dat er in de inrichtingen een schaarste is aan ervaren personeel, een situatie die is verergerd door de pandemie. Het gevolg: een soberder regime, waarin gedetineerden meer uren op cel doorbrengen (gedurende een aanzienlijk deel van de verslagperiode zelfs 22 tot 23 uur per dag). Het belang van voldoende en ervaren personeel komt overigens bij alle thema's naar voren, en de benoemde schaarste brengt op tal van terreinen problemen met zich mee. Een voorbeeld dat wordt genoemd binnen het thema 'veiligheid', is een toename van incidenten op momenten waarop er (te) weinig personeel aanwezig is. Veiligheid wordt in het rapport overigens breed gedefinieerd, en dit thema bevat informatie over onder meer geweld in de inrichtingen, zelfmoord(pogingen) en automutilatie, het gebruik van drang en dwang door inrichtingsmedewerkers en drugsgebruik. Interessant zijn de geschetste verschillen tussen inrichtingen, bijvoorbeeld daar waar mannen- en vrouweninrichtingen met elkaar worden vergeleken. Zo worden met name zorgen geuit over een toename in automutilatie door vrouwen gedurende de pandemie, al is onder mannelijke gedetineerden ook een stijging van het aantal gevallen zichtbaar. Daarnaast wordt gewezen op bepaalde ontwikkelingen gedurende de verslagperiode. Duidelijk wordt bijvoorbeeld dat er in het begin van de pandemie een algemene afname van geweld waarneembaar was, maar dat spanningen en frustraties gedurende de pandemie weer tot een toename van het aantal geweldsincidenten hebben geleid. Eenzelfde trend wordt geschetst rond het voorhanden hebben en gebruiken van drugs, waarbij een periode van verminderde vondsten werd opgevolgd door een periode waarin andere manieren om drugs binnen te krijgen op grotere schaal werden toegepast, en gedetineerden bovendien andere soorten drugs gingen gebruiken. Binnen de laatste thema's van het rapport worden belangrijke en hardnekkige pijnpunten blootgelegd. Allereerst wordt gewezen op inhumane detentieomstandigheden in diverse inrichtingen. Voorbeelden hiervan zijn het plaatsen van meerdere personen op eenpersoonscellen en lekkende daken en niet-werkende verwarmingsinstallaties als gevolg van achterstallig onderhoud. In diverse inrichtingen zou het op cel te koud zijn in de winter (en te warm in de zomer). Daarnaast wordt gewezen op het nog altijd grote aantal gedetineerden met complexe mentale problematiek dat, in afwachting van plaatsing in een geschikte afdeling, in isolatie wordt geplaatst. Meer in het algemeen wordt geconcludeerd dat in de zorgbehoefte van gedetineerden al voor de pandemie niet kon worden voorzien, al waren in sommige inrichtingen verbeteringen ingezet. De pandemie heeft deze vooruitgang echter tenietgedaan, blijktens het rapport: therapie sessies werden opgeschort en er ontstonden lange wachtlijsten voor specialistische zorg.

Tot slot wordt in het rapport gewezen op de (on)mogelijkheden tot persoonlijke groei en rehabilitatie, zowel voorafgaand aan als tijdens de coronapandemie. Duidelijk wordt dat korte detenties, overplaatsingen, en, sinds corona, allerhande geannuleerde programma's en faciliteiten, die mogelijkheden zeer beperken. Hoewel sommige IMBs op succesvolle initiatieven wijzen, bijvoorbeeld om gedetineerden te helpen bij het vinden van een baan, wordt geconstateerd dat gedetineerden nog vaak worden vrijgelaten zonder dat ze een baan en woning hebben. Veel aandacht is de laatste jaren

uitgegaan naar het contact tussen gedetineerden en hun naasten. Voor de pandemie ingevoerde initiatieven, zoals moeder-kind dagen, kwamen tijdens de pandemie stil te liggen. Hoewel het op grote schaal ingevoerde beeldbellen soms verlichting bracht, gooiden technische en logistieke mankementen vaak roet in het eten. Benadrukt wordt dat het contact tussen ouders en kinderen cruciaal is voor alle betrokkenen, en in het rapport wordt de verwachting geschetst dat digitaal bezoek zal blijven. Hierbij wordt echter opgemerkt dat nog onduidelijk is of digitaal bezoek in plaats van, of ter aanvulling op, fysiek bezoek zal worden ingezet.

Niet alle in het rapport besproken thema's en verbeterpunten zijn even relevant voor de Nederlandse context. Waar de pandemie ook hier zal hebben geleid tot uitgestelde onderhoudswerkzaamheden, zal dat vermoedelijk geen vrieskou op cel tot gevolg hebben gehad. Interessanter zijn de thema's waarvan bekend is dat ze ook in Nederland spelen, of zouden kunnen spelen. Ondanks de verschillen tussen 'daar en hier' is een aantal van de beschreven overkoepelende lessen en uitdagingen namelijk vrij direct vertaalbaar naar de Nederlandse context, bijvoorbeeld waar ze ingaan op de voorbereiding op re-integratie, het belang van digitale innovaties en de samenwerking tussen instanties. In een in september 2020 uitgebracht advies uitte de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) onder meer zorgen over de "stagnatie van behandelingen en resocialisatietrajecten van justitiabelen in tijden van corona".^[5] Een belangrijke aanbeveling was om dergelijke trajecten zo snel mogelijk weer op te starten. Ook in een eerdere bijdrage in dit blad werd stilgestaan bij diverse zaken die door de pandemie in het gedrang kwamen, zoals het creëren van een activerend leefklimaat, betekenisvol contact tussen gedetineerden en hun geliefden en/of kinderen, en de voorbereiding op de re-integratie.^[6] Tevens werd naar aanleiding van de inzet op grote schaal van digitale middelen benoemd dat DJI zich moet voorbereiden 'op een zwaardere verantwoordelijkheid om aan deze digitale deprivatie een eind te maken'. Geconcludeerd werd tenslotte 'dat de inrichtingen al improviserend veel uitdagingen bleken aan te kunnen'. Tegelijkertijd werd een aantal vragen opgeworpen, vragen waarvan de relevantie wordt onderstreept door dit Britse rapport. Bijvoorbeeld: op wie, binnen of buiten DJI, kan een beroep worden gedaan als een zodanig deel van het totale inrichtingspersoneel door ziekte wordt uitgeschakeld dat orde, veiligheid en basale verzorging niet meer gegarandeerd kunnen worden? Het IMB-rapport laat zien wat er kan gebeuren wanneer een dergelijke hypothetische situatie realiteit wordt: versoberde regimes, gedetineerden die 22 tot 23 uur per dag op cel verblijven, afgenomen veiligheid, beperkte aandacht voor het welbevinden van gedetineerden en mogelijkheden tot het vervullen van zorgbehoeften, en niet of nauwelijks voorbereiding op de re-integratie. Daarmee maakt het rapport duidelijk dat er grenzen zijn aan de mate waarin een penitentiair systeem al improviserend acute uitdagingen te lijf kan gaan zonder dat de humane tenuitvoerlegging in het gedrang komt.

Tot slot: de pandemie is nog altijd gaande, en de lange termijngevolgen van de pandemie op ons detentiestelsel en gedetineerden zijn nog onbekend. In het eerder genoemde RSJ-advies werd al aanbevolen om de gevolgen van de coronamaatregelen voor alle ingeslotenen te monitoren en om waar mogelijk (aanvullend) onderzoek te doen.^[7] Het hier beschreven rapport illustreert het belang van een gedetailleerd overzicht van de stand van zaken in verschillende inrichtingen, en zou een voorbeeld kunnen zijn voor het Kenniscentrum Commissie van Toezicht en de RSJ om in gezamenlijkheid zo'n jaarlijks overzicht te produceren.

Voetnoten

[1]

Independent Monitoring Boards, National Annual Report 2020-21, z.p., z.u. 2021. Gedownload van www.imb.org.uk/.

[2]

Dr. E. (Elanie) Rodermond is Universitair Docent criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam en onderzoeker aan het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.

[3]

www.chroniclive.co.uk/news/north-east-news/durham-prison-locked-down-covid-22484043.

[4]

Een belangrijk verschil met de Nederlandse situatie lijkt te zijn dat het equivalent van het Kenniscentrum Commissie van Toezicht een meer formele status heeft. Er is een overkoepelend *management board*, voorgezeten door een door de *Secretary of State for Justice* benoemde nationaal voorzitter, dat een nationale strategie en planning vaststelt en verantwoordelijk is voor de ondersteuning van de leden. Voorzitter en leden informeren het parlement en de regering reageert op de jaarverslagen.

[5]

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, *Advies coronamaatregelen DJI*, RSJ, 2020.

[6]

A.A. van den Hurk, M.M. Kommer, T. Molleman, & E. Rodermond, 'Van digitale deprivatie tot prikperikelen in de PI. Lessen en vragen naar aanleiding van een pandemie', *Sancties* 2021/64.

[7]

Op dit moment wordt vanuit het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) een onderzoek geleid naar hoe gedetineerden

de pandemie ervaren. De eerste resultaten worden naar verwachting begin 2022 gepubliceerd.